

7. Шелехова Г. Т. Програма середньої загальноосвітньої школи. Рід на мова. 5–12 класи / Г. Т. Шелехова, В. І. Тихоша, А. М. Корольчук, В. І. Новосьолова, Я. І. Остаф. – К.: Освіта, 2005. – 176 с.

Приймак А.М.

кандидат філологічних наук, доцент,

ННІ філології та журналістики

Житомирського державного університету імені Івана Франка

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТА: МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасну лінгвістичну науку не перестає цікавити особистість, виражена в мові й через мову, – тобто мовна особистість. Теорія мовної особистості активно поглиблює й розширює об'єкт пошуку: зроблено спроби схарактеризувати індивідуальну та колективну мовну особистість (О.О. Нікітіна, М.Л. Ковшова, Н.Л. Чулкіна), опрацьовуються методики її опису (О.В. Іванцова, О.А. Казакова, М.В. Мілованова, О.Д. Тихоненко), зростає зацікавленість проблемами міждисциплінарного та маргінального дослідження даного феномена (В.Д. Лютікова, Н.Є. Лисенко, О.В. Буляр, Л.П. Тарнаєва).

Закономірності розвитку й функціонування мови неможливо вивчати без проєкції на її носія – мовної особистості, в якій відображено не лише стан мови на певному етапі її розвитку, але й ментально-світоглядні аспекти, морально-ціннісні орієнтири того чи іншого мовного соціуму. Зрозуміло, що мовна особистість – феномен водночас і соціальний, і індивідуальний. Індивідуальна складова віддзеркалює внутрішнє ставлення мовної особистості до мови. Разом з тим, мовна особистість сприяє й виникненню мовних традицій, адже мовлення конкретної особи складається в більшій мірі з «загальної» мови, в меншій – із індивідуальних мовних рис.

Ю.М. Караулов у енциклопедії «Русский язык» дав відоме визначення мовної особистості, що стало робочим для багатьох дослідників цього феномена. Мовною особистістю науковець вважає «будь-якого носія тієї чи іншої мови, схарактеризованого на основі аналізу складених ним текстів з точки зору використання в цих текстах системних засобів даної мови для відображення ним оточуючого середовища (картини світу) та для досягнення певних цілей у цьому світі» [1, с. 671]. Ю.М. Караулов розглядає мовну особистість і як «найменування комплексного способу опису мовної здатності індивіда, що поєднує системне уявлення мови з функціональним аналізом текстів» [1, с. 671]. Також учений характеризує мовну особистість і як особистість, «виражену в мові (текстах) і через мову», як особистість, «реконструйовану в головних своїх рисах на базі мовних засобів» [3, с. 38], і як «сукупність (і результат реалізації) здібностей до створення й сприйняття мовленнєвих творів (текстів), що відрізняються: а) ступенем структурно-мовної складності, б) глибиною й точністю відображення дійсності, в) певною цільовою спрямованістю» [3, с. 211].

У когнітивній лінгвістиці мовна особистість тлумачиться як «особистість, що виявляє себе в мовленнєвій діяльності, володіє певною сукупністю знань і уявлень» [4, с. 17]. У соціолінгвістиці мовна особистість узагальнено визначена як набір

індивідуальних мовленнєвих характеристик людини, сформованих під впливом психічних, культурних, соціальних і інших аспектів, що відображають як безпосередньо рівень культури індивіда, так і в цілому рівень культури суспільства, що його оточує (С.Ю. Годунова, А.Р. Єрошенко, А.В. Захарова, Л.П. Крисін, М.В. Ляпон та ін.). Безперечно, мовна особистість, існуючи в культурному просторі й системі цінностей своєї чи іншої нації, репрезентує себе через мовлення, морально-етичні норми поведінки, матеріальні предмети тощо. Нам видається, саме ціннісний аспект мовної особистості – найважливіший показник зрілості соціуму в цілому.

У нашому пошуку зроблено спробу з'ясувати деякі ціннісні та пріоритетні орієнтири української студентської молоді, зокрема, морально-етичну складову мовної особистості студента науково-навчального інституту філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка. У цьому його новизна й актуальність.

Мораль як одна із складних і неоднозначних форм суспільної свідомості досліджувалась науковцями з різних сторін: вивчався морально-етичний компонент особистості (Б.С. Братусь, А.Л. Журавльов, В.В. Знаков, Д.О. Леонтьєв, О.М. Леонтьєв, Л.М. Попов, Н.Є. Харламенкова, В.Д. Шадріков), моральна саморегуляція особистості (С. Г. Якобсон, Л.І. Божович), моральна самосвідомість і уявлення про неї (І.С. Кон, Ю.Г. Волков, В.І. Добреньков, В.О. Шаповалов), духовно-моральне виховання молоді (І. Бех, А. Богущ, І. Зязюн, К. Журба) та ін. Наша мета – визначити деякі соціолінгвістичні риси мовної особистості сучасного українського студента.

У ході проведення дослідження студентам було запропоновано заповнити анкети, які містять загальновідомі концепти, що входять у поняття моралі й етики для більшості людей різного віку й соціального статусу. Перша анкета містила 10 концептів, даних у алфавітному порядку (багатство, батьки, гроші, діти, доброта, дружба, кар'єра, комфорт, любов, подорожі, розваги, сім'я, честь). Їх необхідно було розмістити в спадній послідовності за ступенем важливості для кожного студента. Результати анкети представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

ННІ філології та журналістики

Позиція	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<i>Чесць</i>	6	2	0	6	5	4	5	7	5	5	0	3	2
<i>Доброта</i>	1	3	0	5	11	11	7	5	2	0	2	1	1
<i>Любов</i>	10	5	11	14	3	2	1	0	3	1	0	1	0
<i>Дружба</i>	0	2	7	7	11	6	9	4	2	1	1	1	0
<i>Комфорт</i>	0	0	1	2	3	4	2	6	11	9	5	2	3
<i>Багатство</i>	1	0	0	0	0	2	5	1	4	6	11	10	11
<i>Сім'я</i>	25	17	1	2	1	1	0	2	0	0	0	1	0
<i>Батьки</i>	15	13	12	2	3	1	0	0	2	0	0	2	1
<i>Діти</i>	2	5	12	12	4	3	4	0	0	1	3	1	3
<i>Кар'єра</i>	0	2	2	2	4	7	6	9	6	5	4	2	2
<i>Подорожі</i>	0	0	0	0	0	2	8	4	15	12	8	1	0
<i>Розваги</i>	0	0	0	0	1	0	4	7	12	10	9	6	1
<i>Гроші</i>	0	0	0	2	3	8	5	6	3	6	9	3	6

Як видно з таблиці, найважливішою для себе студенти вважають сім'ю (першу позицію цей концепт посідає у 50% респондентів). Другу позицію займає концепт «батьки» – (30% респондентів), третю – концепт «любов» (20% респондентів). Сучасні студенти серйозно ставляться до інституту сім'ї, головну роль у ній вони відводять батькам, і вважають, що сім'я має бути заснована на любові. Сім'я важлива для молодих людей, адже саме у ній вони знаходять підтримку, там закладаються основи їхнього розумового, морального й духовного розвитку. Більшість студентів готова до створення власної сім'ї, проте лише 4% з них вважають дітей сенсом свого життя. Для 10% студентської молоді діти посідають другу позицію. Лише з третьої позиції суттєво збільшується кількість осіб (24%), які бажають, створивши сім'ю, мати дітей.

Менш значимими для студентів є такі концепти: подорожі (30%), розваги (24%), комфорт, доброта (по 22%). Розваги (у тому числі й подорожі як один із видів розваг) – важлива складова життя сучасної людини, адже час від часу будь-хто потребує відпочинку та позитивних емоцій. Можна припустити, що такий розподіл позицій свідчить про фінансову неспроможність для подорожей, розваг, життя в комфортних умовах. Можна також говорити про певні звички, традиції відпочивати вдома (як варіант – дача, село, рідня, друзі тощо), необхідність допомагати батькам, працювати у вихідні дні або у відпустці.

У другому завданні необхідно було розмістити запропоновані десять етичних концептів за значимістю для кожного із студентів – від найменш до найбільш важливого. Це такі концепти: доброта, совість, порядність, взаємодопомога, скромність, милосердя, вихованість, шляхетність, делікатність, дотримання правил етикету. Завдання було зрозумілим, жодного додаткового питання у студентів не виникло. Проте у ході виконання вони не змогли впевнено й відразу визначити позицію для того чи іншого поняття, що може свідчити про незавершеність процесу духовного та морально-етичного становлення молоді. Такі роздуми та коливання абсолютно природні, типові для молодих людей. Результати анкетування представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

ННІ філології та журналістики

Позиція	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Доброта	11	9	7	5	3	6	0	5	2	3
Совість	9	8	6	10	9	3	3	2	0	0
Порядність	4	8	6	7	7	5	6	3	3	1
Взаємодопомога	4	5	10	5	8	6	4	4	2	2
Скромність	2	3	4	4	6	4	6	10	5	6
Милосердя	7	8	7	4	3	7	8	3	2	1
Вихованість	3	4	4	5	6	10	5	12	1	0
Шляхетність	12	3	3	4	3	5	8	7	2	2
Делікатність	0	0	0	2	4	6	3	4	13	18
Дотримання правил етикету	0	0	2	4	3	6	5	3	14	13

Проаналізувавши результати анкетування, з'ясували, що першу позицію (24%) посідає концепт «шляхетність». Точно й однозначно визначити семантику цього концепту як про морально-етичної категорії неможливо, адже кожна людина

ускладнює його ще й своїм, додатковим смислом. Отримані дані доводять, що студенти пов'язують цей концепт з честю, повагою до себе, свого оточення. Другу позицію відведено концепту «доброта»: 22% респондентів вважають цю рису вкрай важливою для сучасної людини.

Цікавим видається співвідношення концептів «взаємодопомога» та «милосердя»: 10% студентів поставили концепт «взаємодопомога» на другу позицію, 12% – на шосту. По 14% респондентів поставили концепт «милосердя» на першу і шосту позиції, проте чітко розмежувати ці поняття не вдалося, що не випадково, адже семантично вони дуже близькі: коли люди допомагають один одному без примусу, без оплати або допомоги у відповідь, а через співчуття до них – це взаємодопомога. Милосердя – це теж жалість, співчуття до людей, готовність допомогти, не чекаючи подяки.

Більшість студентів поставили концепт «виховання» на восьму (24%) і шосту (20%) позиції. Майже всі відвели концепту «дотримання правил етикету» дев'яту (28%) і десяту (26%) позиції. Жоден із учасників анкетування не поставив його на перше місце! На жаль, в умовах нашого буття і поняття «делікатність» відійшло на останню, десяту позицію. Отримані дані можуть свідчити й про невміння або ж небажання людей зберігати спокійні, доброзичливі стосунки з усіма, хто їх оточує.

Підводячи підсумок анкетування, впевнено можемо стверджувати, що рівень морального розвитку студентів Житомирського державного університету імені Івана Франка достатньо високий. Студенти цінують любов, дружбу, сім'ю, готові допомагати людям, розуміють необхідність морального й духовного розвитку. Мовна особистість студента-філолога унікальна, у неї є своя мова і своя система цінностей.

Список використаних джерел:

1. Караулов Ю.Н. Русский язык. Энциклопедия. – М.: Большая Российская энциклопедия, Дрофа. 1997. – 722 с.
2. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. – 261 с.
3. Караулов Ю.Н. Способ аргументации как характеристика языковой личности // Вопросы философии: Межвуз. сб. научных трудов. Вып. 6-7. – Ереван: Изд-во Ереванского ун-та, 1988. – 384 с. – С. 211-218.
4. Красных В.В. Основы психолингвистики и теории коммуникации. – М.: Гнозис, 2001. – 270 с.

Руднянин О.І.

аспірант,

Науковий керівник: Баран Є.М.

кандидат філологічних наук, доцент,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ТЕМАТИЧНІ АСПЕКТИ ЕПІСТОЛЯРНИХ ДІАЛОГІВ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА ТА ОЛЕКСИ ІЗАРСЬКОГО

Важливе місце в історії розвитку української літератури займає дослідження письменницького епістолярю. Листи, щоденники, спогади дають змогу простежити, як формувалася письменник, як розвивалися його художні й естетичні смаки,